

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2021 (Haziran/June)

KLASİK ARAP ŞİİRİNDE HABSİYYE/HAPİSHANE ŞİİRLERİ

Habsiyye/ The Prison Poems In Classic Arab Poetry

M. Shakib ASIM

Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı

Asst. Prof., Süleyman Demirel University, Faculty of Theology,
Department of Arabic Language and Eloquence, Isparta/Turkey

m.shakib@hotmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-0259-1986>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 20/05/2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 01/06/2021

Yayın Tarihi/Date Published: 30/06/2021

Atıf/Citation: Asım, M. Shakib. "Klasik Arap Şiirinde Habsiyye/Hapishane Şiirleri". *Universal Journal of Theology* 6/1 (2021): 155-181.

Klasik Arap Şiirinde Habsiyye/Hapishane Şiirleri

Öz

Tarih boyunca bir suçtan ya siyasi bir nedenden dolayı hapse mahkûm edilen veya savaşta esir edilen şairler, hapishane ortamında da şiir söylemeye devam etmişlerdir. Genellikle şiirden oluşan bu edebî türe, Arap edebiyatında, el-Esr, Edebû's-Sucûn ve el-Habsiyyât adları verilmektedir. Gerek Cahiliyye döneminde gerekse Emevî ve Abbâsî dönemlerinde hapse mahkûm edilen kimi Arap şairlerin hapishane ortamında söyledikleri çok sayıda şiirleri bulunmaktadır. Lakin bu şiirlerin söz konusu dönemlerde müstakil bir tür olarak ele alınmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte Hicrî VI. asırda yaşamış Nizâmî Arûzî Semerkandî (ö. 553/1158) Çehâr Makale adlı eserinde Gazneli dönemi şairlerinden Mesûd Sa'd Selmân'ın hapishanede yazdığı şiirlerini anlatmak için ilk kez Habsiyye terimini kullanmıştır. Bu terimin Fars ve Arap edebiyatında ondan sonra kullanılmaya başlandığı söylenir. Klasik dönem hapishane şiirinde genellikle: Ortamın yaşamaya elverişsizliği, yemeklerin kötülüğü, gardiyanların kabalığı, yalnızlık hissi, eş-dost, akraba ve yakınlarla özlem gibi hususlar konu edilir. Bu çalışmamızda Cahiliyye döneminden Hicrî IV. asra kadar olan süreçte hapse mahkûm edilen kimi Arap şairlerin hapishane ortamında yazdıkları şiirler incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Arap şiiri, şair, habsiyye, hapishane şiirleri, Emevî, Abbâsî.

Habsiyye/ The Prison Poems In Classic Arab Poetry

Abstract

Throughout history, poets who were sentenced to prison for a criminal or for a political reason or who were taken prisoner of war continued to sing poetry in the prison environment. This literary genre, which generally consists of poetry, is given the names al-Asr, Adebû's-Sûjûn and al-Habsiyyât in Arabic literature. There are many poetry belongs to some Arab poets, were sentenced to imprisonment both in the period of Jahiliyya and in the Umayyad and Abbasid periods, sang in prison. However, it is known that these poetries were not considered as an independent genre in the said periods. However, Nizami-i Arûzî-i Samarqandî (d. 553/1158), who lived in the 6th century of the Hijri, used the term Habsiyye for the first time in his work named Chahar Maqala to describe the poetries written by Masud Sa'd Salman, one of the poets of the Ghaznavid period, in prison. It is said that this term began to be used in Persian and Arabic literature after him. In classical period prison poetry, issues such as the unsuitability of the environment, the bad food, the rudeness of the guards, the loneliness, longing for friends and relatives are usually mentioned. In this study, the poetries written by some Arab poets whom sentenced to imprisonment and the portrayal of prison from Jahiliyyah to 4th century of Hijri will be studied.

Keywords: Arabic Poetry, Prison literature, "habsiyye", Pre-Islamic Poetry, Umayyad, Abbasid

Giriş

Arapçada "alıkoyma, bir yere kapama, tutma, salıvermeme ve zapt etme" anlamlarına gelen *habs*, cezaya çarptılmış suçluların kapatıldıkları yerin adı olarak da kullanılmaktadır.¹ Türkçede hapishane şeklinde ifadesini bulmuş kelime, Arapça "habs حبس kelimesinin sonuna Farsçada son ek olarak da kullanılan ve "ev" anlamına gelen "hâne خانه" kelimesinin birleşiminden

¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005, s. 844 (hapis maddesi).

meydana gelmiştir.² Eski zamanlarda kullanılan “zindan” ve günümüz tabiriyle “cezaevi” de hapishane ile eş anlamlı kelimelerdir.³ Aynı şekilde Türkçede “bir yeri yaşanmaz, huzursuz, rahatsız ve zevk alınmaz hale getirmek” manasında mecazî anlamda “zindan etmek” tabiri da kullanılmaktadır.⁴

Hapishane, zindan veya cezaevi, kimsenin arzu etmediği, oralarda bulunan insanların da kurtulmak için çabaladığı ve zaman saydığı bir yerdir. Bir suç yüzünden veya esir düşmek suretiyle hapse giren şairler de oradan kurtulmak için en etkili âletleri olan şiirlerinden istifade etmişlerdir. Buhturî'nin dediği gibi:

مَا يَدْخُلُ السِّجْنَ إِنْسَانٌ فَسَأَلَهُ
مَا بَالُ سِجْنِكَ ؟ إِلَّا قَالَ : مَطْلُومٌ⁵

“Hapse düşen bütün herkese, buraya getirilişinin sebebini sorarsak: beni haksız yere buraya getirdiler” diye cevap verir.

Hapishane ya da zindan hayatını konu alan şiirlere *habsiyye* (çoğulu *habsiyyât*) denir.⁶ Modern Arap edebiyatında habsiye için *el-Esr*⁷ ve *el-Edebü's-Sucûn* terimleri de kullanılmaktadır.⁸ Klasik Arap şiirinde edebî bir tür olarak bilinmese de gerek Cahiliyye ve İslâmî dönemde gerekse Emevî ve Abbâsî dönemlerinde hapse mahkûm edilen şairlerinden kimisinin buldukları ortamda yazmış oldukları çok sayıda şiirleri bulunmaktadır. Fakat bu türe, edebî manada ilk temas eden kişinin Nizâmî Arûzî Semerkandî (ö. 553/1158) olduğu söylenir. O, *Çehâr Makâle* adlı eserinde Gazneliler dönemi şairlerinden Mes'ûd Sa'd Selmân'ın⁹ hayatını anlatırken; bu şairin hapishanede yazdığı şiirleri için *habsiyye* terimini kullanmıştır.¹⁰ Daha sonraki dönemlerde hapse

² *Türkçe Sözlük*, s. 844 (hapis maddesi).

³ Bkz. *Türkçe Sözlük*, s. 364 (ceza maddesi); s. 2239 (zindan maddesi).

⁴ *Türkçe Sözlük*, s. 2239 (zindan maddesi).

⁵ Bkz. İbnu'l-Buhturî, Safiyyuddîn Ebi'l-Feth İsâ (ö. 625/1228), *Ünsü'l-Mescûn ve Râhatü'l-Mahzûn* Thk. Muhammed Edîb el-Câdir, Dâru Sâdir, Beyrut, 1997, s. 133.

⁶ Bkz. Anûşe, Hasan, *Dânişnâme-i Edeb-i Fârisî, I. Cilt: Âsiyâ-i Merkezi, Müessesesi-i Ferhangî ve İntişârâtî-i Dânişnâme*, Tahran, 1375, s. 344-345 (habsiyye maddesi).

⁷ Bkz. el-Birza, Ahmad Muhtar, *el-Esr ve's-Sicn fi Şi'r'l-Arab*, Müessesetü Ulûmü'l-Kur'ân, Beyrut, 1. Baskı, 1985.

⁸ Bkz. Yusuf, Şa'bân, *Edebu's-Sucûn*, el-Hey'atü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kuttâb yay., Kahire, 2014, s. 11-13.

⁹ Mes'ûd Sa'd Selmân ömrünün çoğunu hapishanelerde geçirmiştir. Şiirlerinin çoğu bu hapishanelerde yazdıklarından oluşmaktadır. Şairin hayatı ve şiirleri için bkz. Furuzânfer, Muhammed Hasan, *Suĥan-i Suĥanverân, Hâşi' Yay.*, Tahran, 1387, s. 205-206.

¹⁰ Semerkandî, Ahmed b. Ömer b. Ali Nizâmî Arûzî (ö. 553/1158), *Çehâr Makâle*, Tashîh, Muhammed Kazvinî, İntişârât-i Armagân, nşr. Muhammed Mu'în, Tahran, 1958, s. 71.

mahkûm edilen şairlerin, Mes'ûd Sa'd'ı taklitle yazdıkları şiirler, İran edebiyatında yeni bir edebî türü meydana getirmiştir.¹¹ Bu edebî türde, şairin hapishanede yaşadığı çileli ve sıkıntılı zamanlar, yakınlarla duyulan hasret ve özlem, yalnızlıkla geçen perişan ve kötü günler ve bunun acıları, kişiyi bu duruma düşürenlere duyulan nefret vs. etkili bir şekilde nazmedilir.¹² Bu türün Arap edebiyatına Fars edebiyatından geçtiği söylenir.¹³

Arap-İslam Tarihinde Hapishane Kurumları ve Arap Şairler Üzerindeki Etkisi

Hapishaneler suçlulara, katillere ve yasaları çiğneyenlere gözdağı verme aracı, onlara karşı devletin sultanın ve hâkimiyetinin bir göstergesidir. Hapishaneler tarih boyunca var olagelmiş en eski kurumlardandır. Kur'ân-ı Kerîm'de de bir hâkimiyet göstergesi olarak hapishaneden ve hapishane ortamından bahsedilmiştir.¹⁴ İslam tarihinde Hz. Ali (r.a) zamanında suç oranlarının artması üzerine suçluları cezalandırmak için ilk kez Kûfe şehrinde bir hapishane inşa edildiği belirtilir.¹⁵ O tarihe kadar Müslümanların bilinen manada bir hapishanesinin varlığından söz edilmez. Gerçi Hire ve Gassânî kralıklarının yaptırıkları büyük kale şeklindeki hapishanelerden bahsedilir.

¹¹ Ca'ferî, Leylâ, "Şikvâ'îyye der Şi'r-i Fârsî ez Âgâz Tâ Payân-i Karn-i Şeşşum", (Doktora Tezi), Dânişgâh-i Âzâd-i İslâmî, Tahran, 1385, s. 186-216.

¹² Eliaçık, Muhittin, "Gubârî'nin Zindanda Yazdığı Menâsikü'l-Hac Mesnevisi", İlmî Araştırmalar (Dergisi), İstanbul, 2004, Sayı: 1, s. 105-116 (ss. 106).

¹³ Geniş bilgi için bkz. İbrahîmî Kâverî, Sadık, Çulaniyân, Rahime, "Madâmîn ve Mavdûât-i Müşterek der Habsiyehâ-i Fârisî ve Arabî", *Edebiyât-i İrfânî ve Ustûre Şunâhtî*, Dânişgâh-i Âzâd-i İslâmî, Âbâdân, Yıl: 1387, Dönem: 4, Sayı: 11, s. 9-35.

¹⁴ Bkz. Yusuf, 12; 25, 32-33, 35-39, 41-42-, 100.

¹⁵ Bkz. el-Birza, *el-Esr ve's-Sicn fi Şi'r'l-Arab*, s. 102.

Bunlardan birisi de Hire krallarından Nu'mân b. Münzir (ö. 608)'in Kûfe yakınlarında yaptırdığı *es-Seviyye* adındaki hapishanesidir.¹⁶ Cahiliyye şairlerinden el-Munahhal el-Yeşkurî¹⁷ ve Adî b. Zeyd el-İbâdî (ö. 7/629)¹⁸ bu hapishanede hapsedilmiş ve daha sonra öldürülmüşlerdir.¹⁹ Gassânî krallarının da idam gibi ağır cezalara çarptılan suçluları hapsedmek için *Belkâ*²⁰ şehrinde inşa ettirdikleri bir hapishaneden söz edilmektedir.²¹

Eski Cahiliyye toplumunda özellikle savaşlarda esir edilen düşman neferlerini, kabilesi gelip fidye verip kurtarıncaya kadar tuttıkları bir çadır, bazen de kazılan ve içerisinden mahkûmun çıkamayacağı derinlikte bir çukur olurdu.²² Hz. Peygamber döneminde ise hapishane için özel bir yer tahsis edilmemiştir. Esirler genelde evlerde ve mescitte tutsak edilmiştir.²³ Hz. Ömer (r.a) da şair el-Hutay'e (ö. 59/678)²⁴'yi Medine'de bir çukurda hapsedmiştir.²⁵ Aynı şekilde Sa'd b. Ebi Vakkâs da şair Ebu Mihcen es-Sekafî (ö. 30/650)'yi içki içtiği için hapsedmek suretiyle cezalandırmıştır.²⁶ Kaynaklarda Hz. Os-

¹⁶ Bkz. el-Hamevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts. II, 87-88. (*es-Seviyye* maddesi).

¹⁷ el-Munahhal b. Ubeyd b. Âmir el-Yeşkurî, ölüm tarihi belli olmayan Cahilî şairlerindedir. Hire krallarından Amr b. Hind'in karısı veya kız kardeşi hakkında söylediği bir gazelinden dolayı söz konusu kral tarafından hapsedildiği hapishanede öldürüldüğü rivayet edilir. Bkz. İbnü Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, nşr. Şeyh Hasan Temîm, Dâru İhâ-i'l-Ulûm, Beyrut, 3. Baskı, 1987, s. 260-261; eş-Şehri, Zafir Abdullah Alî, *eş-Şikvâ fi's-Şi'ri'l-Arabî hatta Nihâyeti'l-Karnî's-Sâlis el-Hicri*, Camiatü Ümmi'l-Kura yay., Mekke, 1990, s. 221.

¹⁸ Adî b. Zeyd el-İbâdî hem Cahiliyye'de hem de İslâmî dönemde yaşamış muhadram Hristiyan şairlerdendir. Şairin hayatı ve şiirleri için bkz. el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (ö. 356/967), *Kitâbu'l-Egânî* (I-XXV), Thk. İhsan Abbâs vd., Dâr-u Sâdır, Beyrut, 3. Baskı, 2008, II, 63-70; *Divanu Adî b. Zeyd el-İbâdî*, Thk. Muhammed Cebbâr el-Mu'aybid, Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd, Bağdat, 1965, s. 10-19.

¹⁹ el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 88.

²⁰ Dımaşk'a yakın bir kenttir. Bkz. el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 489 (el-Belkâ amddesi).

²¹ Hamdûn, el-Hasan b. Muhammed b. Ali, *Tezkiretü'l-Hamdûniyye* (I-X), Thk. İhsan Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut, 1996, V, 477.

²² el-Birza, *el-Esr ve's-Sicn fi Şi'r'l-Arab*, s. 32-33.

²³ Bkz. el-Birza, *el-Esr ve's-Sicn fi Şi'r'l-Arab*, 33.

²⁴ Asıl adı Cervel b. Avs'tır. Boyunun kısalığı sebebiyle el-Hutay'e denilmiştir. Ağır hicivleri yüzünden halkın şikâyetinin artması üzerine Hz. Ömer bir süre hapsedmiş ve daha sonra pişmanlık duyup tövbe eden şairi halife Ömer serbest bırakmıştır. Şairin hayatı ve şiirleri için bkz. el-İsfahânî, *Kitâbu'l-Egânî*, II, 100-125; İbnü Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, I, 203-205.

²⁵ Bkz. İbnü Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim Ed-Dineverî, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ* (I-II), Thk. Ahmed Şâkir, Dâru'l-Maarif, Kahire, 1958, I, 328.

²⁶ Bkz. Asıl adı Abdullah b. Habîb'dir. Cahiliyye ve İslâmî dönemde yaşamış Muhadram şairlerdendir. Çok şarap içmekle meşhur olmuş ve sonunda tövbe etmiş bir şair sahabidir. Hayatı ve şiirleri için bkz. İbnü Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, s. 276-277; el-İsfahânî, *Kitâbu'l-Egânî*, XIX, 5-14.

man'ın Medîne'de bir evi suçlular için hapisane olarak kullandığı bilinmektedir.²⁷ Nitekim şair Dâbi' b. el-Hâris el-Bercemî (ö. 30/650)'nin Haccâc tarafından öldürülmesine kadar bu hapisanede tutulduğu rivayet edilir.²⁸ Emevî döneminde siyasî kargaşaların ve devlet karıştırlarının artması üzerine hapisanelerin sayısında da bir artış olmuştur. Yakut el-Hamevî, Haccâc'ın Vasıt'taki hapisanesinde otuz üç bin insanın tutuklu halde gördüğünü söylerken, kimi tarihçiler, Haccâc öldüğünde onun hapisanelerinde 50 bin civarında erkek, 30 bin civarında kadının varlığından bahsetmektedirler.²⁹ Öyle ki; Abbâsî döneminde yeni hapisaneler inşa etmek yerine Emevî döneminden kalma hapisanelerin kullanılmasına devam ettiği söylenir.³⁰

Hapishanenin suç unsurunu bastırma ve azaltma fonksiyonunun yanında bir de devlete muhalif olanların sesini kısmak amacıyla kullanıldığı malumdur. Dolayısıyla hapse atılan insanların bir kısmı suçsuz da olabiliyor. Aynı şekilde hapisaneler, hırsızların, yol kesicilerin, katillerin, savaş esirlerinin vs. suçluların toplandığı bir merkez olabildiği gibi düşünce suçluların da tutulduğu bir yerdir. Bu fonksiyonu sebebiyle tarih boyunca birçok âlim, yazar, şair, hatip vb. düşünür, otoritenin hoşuna gitmeyen konuşmaları, yazıları, şiirleri ve vaazları yüzünden hapse atılmışlardır. Bu grup içerisinde özellikle şairlerin şiirlerine, buldukları ortam ilham vermiş ve en duygulu ve gerçekçi şiirlerini hapisane ortamında yazmışlardır. Bu şairlerin hapisane ortamında söyledikleri şiirler Arap dünyasında zamanla bir edebî tür olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çalışmamızda Arap edebiyat tarihinde Cahiliyye'den itibaren IV. Asra kadar (Abbâsîler Döneminin ortalarına kadar) hapse mahkûm edilen bazı şairlerin hapisane ortamında söyledikleri şiirleri muhteva bakımından değerlendirilecektir.

Hapse Mahkûm Edilen Şairlerin Buldukları Ortama Karşı Tutumları

Hapse mahkûm edilen şairlerin hapisane ortamındaki tutumları birbirinden farklıdır. Kimileri bu yeni ortama ve hayata alışmakta epey zorlanmışlar ve kendilerini bu duruma düşüren kimselere yalvararak buldukları ortamdan kurtarması için dil dökmüşlerdir. Abbasî dönemi İran asıllı şairlerden Ebu Nuvas böyledir.³¹ Halife el-Emîn'in hüsnüne uğrayıp hapse atılan büyük

²⁷ İbnü Kızıoğlu, Şemsuddîn Ebi'l-Muzaffer Yusuf (ö. 726/1326), *Mirâtü'z-Zemân fi Târihi'l-A'yân*, Thk. Kâmil Selmân el-Cebûrî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971, IV, 212.

²⁸ Bkz. el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 348-349. (Vâsıt maddesi).

²⁹ Bkz. el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, Mektebü'ş-Şarki'l-İslamiyye, Kahire, 1938, s. 275.

³⁰ Bkz. eş-Şehrî, *eş-Şikvâ fi'ş-Şi'ri'l-Arabî hatta Nihâyeti'l-Karnî's-Sâlis el-Hicrî*, s. 223.

³¹ Ebu Nuvas el-Hasan b. Hânî' el-Hakamî İran'ın Ahvaz şehrinde doğmuştur. O, ilk Abbâsî döneminde yaşamış ve Arap şiirine getirdiği bazı yenilikleriyle de bilinmektedir. Şarapla ilgili söylediği çok sayıda şiiriyle de meşhur olmuştur. Çok renkli bir hayat süren Ebu Nuvas 198/814 yılında vefat etmiştir. Ebu Nuvas'ın bir divanı günümüze ulaşmıştır. Birkaç kez basılan divanından en kapsamlı olanı ise müsteşrik Ewald Wagner'in beş cilt halinde bastığı

şair, bir habsiyyesinde söz konusu halifeye kendisinin daha fazla burada kalmaya tahammül edemeyeceğini ve o hapishanede olursa halifeye nedimlik yapacak kimsenin olmadığını belirterek şöyle seslenmektedir:

قُلْ لِلْخَلِيفَةِ إِنِّي
حَتَّى أَرَكَ بِكَلِّ بَأْسٍ
مَنْ ذَا يَكُونُ أَبَا نُوَا
سِكَ إِنْ حَسِبْتَ أَبَا نُوَا
أَقْصَيْتَهُ وَنَسَيْتَهُ
وَلَعَهْدِهِ بِكَ غَيْرُ نَاسٍ³²

“Halife’ye söyle: “Ebu Nüvâs’ı hapse attığımdan beri gerçekten seni büyük üzüntü içerisinde görüyorum.

Onu hapse attırdıysan artık gece sohbetlerinde senin Ebu Nuvas’ın kim olacak?

Sen onu kendinden uzaklaştırdın ve onu unuttun. Ancak o sana olan ahdini asla unutmaz.”

Diğer bir grup şair de vardır ki; hapishane ortamı onların azmini ve iradesini kıramamış ve morallerini bozamamıştır. Genelde siyasî bir sebepten hapse atılan bu şairler grubu, dönemin zalim iktidarına boyun eğmemişler ve kendilerini serbest bırakması için onlara yalvarmamışlardır. Adalet yerini bulana kadar hiç kimseden medet ummamışlardır. Bu tavrı benimsemiş şairlerden birisi de Ebu’t-Tayyib el-Mütenebbi’ (ö. 354/965)’dir.³³ O, hapiste iken söylediği habsiyyelerinden birinde hapishaneye hitaben şöyle demektedir:

كُنْ أَيْهَا السِّجْنُ كَمَا شِئْتَ فَقَدْ
وَطَنْتُ لِلْمَوْتِ نَفْسُ مُعْتَرِفٍ
لَوْ كَانَ سُكْنَايَ فِيكَ مَنْقَصَةً
لَمْ تَكُنِ الدُّرُ سَاكِنِ الصِّدْفِ³⁴

“Ey hapis, istediğin gibi davran! Çünkü ben nefsimi ölüme hazırlamışım.

Eğer senin içinde kalmam benim açımdan bir zillet ve aşağılanma sebebi ise, hiç önemli değildir. Çünkü inci de -o kadar değerli bir şey olmasına rağmen denizin en değersiz varlığı olan- sedef içerisinde bir süreliğine durmamış mıdır?” diyerek hapishaneyi sedefe ve kendisini de değerli inciye benzetmektedir. Ona göre sedefin bayağılığı incinin değerini düşürmeyecektir.³⁵ Buna benzer bir tavrı da

tahkikli nüshasıdır. Şairin hayatı ve şiirleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. *Divanu Ebî Nuvâs*, şerh: Mahmud Efendi Vasıf, Matbaatü'l-Umumiyye, 1. Baskı, Mısır, 1898, s. 3.

³² *Divanu Ebî Nuvas bi-Rivâyeti's-Sûlî*, Thk. Behjet Abdulgafûr el-Hadîsî, Dâru'l-Kutubi'l-Vatanîyye, Ebu Dabi, 2010, s. 683.

³³ Şairin hayatı için bkz. *Divan-ı Mütenebbi'* (I-II), Şerh: Berkûkî, trc. Alırınza Minugehriyân, İntişarât-i Zuvvâr, 3. Baskı, 1390, I, 31-38; *Şerhu Divani Ebi't-Tayyib, el-Mütenebbi' li Ebi'l-Alâ el-Maarrî* (I-IV), Thk. Abdulmecid Deyab, Dâru'l-Maarif, 2. Baskı, 1992, I, 77-98.

³⁴ *Şerhu Divani Ebi't-Tayyib, el-Mütenebbi' li Ebi'l-Alâ el-Maarrî*, I, 189-190.

³⁵ *Şerhu Divani Ebi't-Tayyib, el-Mütenebbi' li Ebi'l-Alâ el-Maarrî*, I, 189.

Mütenebbi'den bir asır önce yaşamış ve Halife Mütevekkil (ö. 247/861) döneminde hapse atılmış şair Ali b. el-Cehm (ö. 249/863)³⁶ de görmekteyiz. O, kendisinin değerli birisi olduğu için hapse atıldığını bir habsiyyesinde şöyle ifade etmektedir:

قَالَتْ : حُبِسَتْ فَقُلْتُ لَيْسَ بِضَائِرِي
حَبْسِي، وَأَيُّ مَهْنَدٍ لَا يُغْمَدُ³⁷

“Sevgilim bana: ‘Hapse atıldım’ dedi. Ben de ona: Hapsedilmemin benim için bir zararı yoktur, hangi Mühanned (değerli Hint kılıcı) kınına sokulmadan dışarıda durur ki?” dedim.

Şairin Hapishane'nin Durumundan Şikâyet Etmesi

Eskiler hapishane için şöyle demişlerdir: “Hapishane, dirilerin mezarı, imtihan ehlinin konağı, düşmanın düştüğü kötü durumla istihza etme ve hapse düşen açısından dostları sınama yeridir.”³⁸ Hapishanenin bu tür özellikleri sebebiyle hapishane şiirleri de acıklı, duygu yönü dolu ve gerçekçidir. Karanlık odaları, yüksek duvarları, kapalı kapıları, ağır prangaları, kaba gardiyanları, kötü yemekleri bütün bunların yanında yaşamaya elverişsiz ortamının tasviri ve yalnızlık hissi ancak şairin dilinde en iyi ifadesini bulmuştur. Bu yüzden de hapishane şiirleri bir edebî tür olarak ele alınmaya değerdir. Zira şair hapishane ortamını tasvir ederken bir anlamda ondan şikâyet etmektedir. Bu yönüyle hapishane şiirlerini şikâyet şiirleri içerisinde de ele alanlar da vardır.³⁹ Eski Arap şairi, hapishaneyi tasvir ederken tüm hususlardan şikâyet etmektedir. Emevî döneminde Sistân valisi Ubeydullah b. Ziyâd tarafından hapse atılan İranlı şair Ziyâd b. Müferriğ (ö. 69/689)⁴⁰ bir habsiyyesinde bulunduğu ortamdan şöyle şikâyet etmektedir:

حَيِّ ذَا الزَّوَرِ وَأَنَّهُ أَنْ يَعُودَا إِنَّ بِالْبَابِ حَارِسِينَ فَعُودَا
مِنْ أَسَاوِيرَ لَا يَنْوَنَ قِيَامَا وَخَلَاخِيلَ تُسَهِّرُ الْمَوْلُودَا
وَدُهْوِرَ لَقَيْنَنَا مَوْجِعَاتٍ وَزَمَانٍ يُكْسِرُ الْجُلْمُودَا
فَصَبْرْنَا عَلَى مَوَاطِنِ ضَيْقٍ وَخُطُوبٍ تُصَيِّرُ الْبَيْضَ سُودَا
ظَلَّ فِيهَا النَّصِيحُ يُزْسَلُ سِرًّا لَا تُهَالَنْ إِنْ سَمِعْتَ الْوَعِيدَا

³⁶ Şairin hayatı ve şiirleri için bkz. el-Merzübânî, Ubeydullah Muhammed b. İmrân, *Mu'cemu's-Şua'arâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2. Baskı, 1982, s. 286.

³⁷ *Divanu Ali b. el-Cehm*, Vizâretü'l-Maarif yay., el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Su'ûdiyye, 1980, s. 41.

³⁸ Bkz. İbnu'l-Buhturî, *Ünsü'l-Mescûn ve Râhatü'l-Mahzûn*, s. 126.

³⁹ eş-Şehrî, eş-Şikvâ fi'ş-Şi'r'l-Arabî hatta Nihâyeti'l-Karnî's-Sâlis el-Hicrî, s. 220-244.

⁴⁰ Şairin hayatı ve şiirleri için bkz. İbnü Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ, s. 231-234.

أَفَأَنْتَسُ ؟ .. مَا هَكَذَا صَبْرُ إِنْسٍ أَمْ مِنَ الْجِنِّ أَمْ خَلِقْتُ حَدِيدًا؟
يَوْمَ أُعْطِيَ مَخَافَةَ الْمَوْتِ ضَيْمًا وَالْمَنَائِيَا يَزُودُنِي أَنْ أُحِيدًا⁴¹

“Vefasız kimseye selam ilet ve lakin ondan selam getirmekten sakın! Zira kapıda gözelerinden hiçbir hareket kaçmayan bekçiler dikilmektedirler.

Ayağımızdaki halhalların/zincirlerin sesi yeni doğan bebeği bile uykusundan uyandırıyor.

Başımıza öyle acı verici zamanlar geldi ki; o zamanın her bir dilimi kayayı bile parçalayabilir.

Böyle olsa da biz bu daracak mekânlarda yaşamaya sabrettik. Buradaki musibetler öyle ağırdır ki; beyazı bile siyaha çevirir. (mihnetin büyüklüğü beyaz insanı karartır)

Öyle bir zamanda nasihatçi gizlice bize mesaj yollamaya devam ediyor ve ‘tehditleri duyduğunda asla korkma’ diyor.

Ben insan mıyım yoksa nasıl böyle bir insan sabrı olabilir ki? Yoksa bu sabır cinlere mi aittir? Veyahut ben demirden mi yaratıldım?

Ölümler yalnız başına kalmam için (yıllardır) gözetliyor ve pusuda bekliyorken; bir gün ölüm korkusu bana haksızca ve adaletsizce verilir.”

İbnü Müferriğ, Ubeydullah b. Ziyâd ve ailesine yönelik hicivleri yüzünden uzun süre hapishanelerde kalmış ve bu süre zarfında çok sayıda şiir söylemiştir.⁴² Emevî döneminde hapse atılan şairlerden bir diğeri de Cuhdur b. Mu’âviye el-Uklî (ö. 100/718)’dir.⁴³ Bu şair, Kûfe’de Haccâc’ın hapishanesinde kaldığı süre zarfında söylediği habsiyyelerden birinde hapishane ortamından şöyle şikâyet etmektedir:

يَا رَبِّ أَبْغَضُ بَيْتِ عِنْدَ خَالِقِهِ بَيْتِ بِكُوفَانَ مِنْهُ أَشْعَلَتْ سَقَرُ
مَثْوَى تَجَمَّعَ فِيهِ النَّاسُ كُلُّهُمْ شَتَّى الْأُمُورِ فَلَا وَرْدَ وَلَا صَدْرُ
دَارَ عَلَيْهَا عَنَاءُ الدَّهْرِ مُوحِشَةٌ مِنْ كُلِّ أَنْسٍ وَ فِيهَا الْبَدْوُ وَالْحَصْرُ⁴⁴

⁴¹ Bkz. *Divanu Yezid b. Müferriğ el-Himyerî*, Thk. Abdulkuddûs Ebu Sâlih, Müessesetü’r-Risale, 2. Baskı, Beyrut, 1982, s. 100-102.

⁴² Geniş bilgi için bkz. *Divanu Yezid b. Müferriğ el-Himyerî*, s. 100-143, 207-221.

⁴³ Yemâme ehlinden olan Cuhdur el-Uklî, Heccâc b. Yusuf’un Irak valiliği döneminde yaşamış se’lûk diye tabir edilen serseri, insanların yollarını kesen ve hırsızlıkla geçinen şairler zümresindedir. Halkın ondan şikâyeti artınca Heccâc’ın Yemâme âmili onu yakalatmış ve Irak’a göndermiştir. Heccâc onu Irak’ta “*Devvâr*” hapishanesinde hapsedmiştir. Cuhdur’ın hapishane-nede kaldığı süre zarfında söylediği çok sayıda şiiri rivayet edilmiştir. Hayatı ve şiirleri için bkz. Tarîfî, Muhammed Nebîl, *Divanu’l-Lusûs fi’l-Asreyini’l-Câhilî ve’l-İslâmî* (I-II), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 2004, s. I, 143-176.

⁴⁴ Muravvah, Muhammed Rıza, *es-Se’âlik fi’l-Asri’l-Umevî: Ahbâruhum ve Eş’âruhum*, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1990, s. 111.

“Ey Rabbim, yarattığın en nefret edilesi evlerden birisi de Kûfe hapishanesidir. O, Öyle sıcaktır ki; sanki Cehennem ateşi de oradan tutuşturulmuştur.

Burası, değişik durumlardan dolayı insanların kendisinde toplandığı bir yerdir. Burada işler insanların canına tak etmiş ve ne su içmeye gelen bir hayvan görürsün ne de bir insan.

Öyle bir ev ki; zamanın tüm çileleri orada korkunç bir hal alıyor. Burada bedevîden ve medenîden her sınıf insana rastlamak mümkündür.”

Şairlerin hapishane ortamından şikâyet ettikleri hususlardan birisi de gardiyanların kabalığı ve mahkûmlara yaptıkları kötü muameledir. Öyle ki; hapishanedeki şairlerin hiçbirinin gardiyanlardan iyi bir hatırası bulunmamaktadır. Bütün habsiyelerde gardiyan, kabalığı ve acımasızlığıyla tasvir edilmektedir. Halife Mehdî döneminde zındıklık suçlamasıyla hapse atılan şair Sâlih b. Abdilkuddûs (ö. 167/784)⁴⁵, idam edilmesine kadar kaldığı hapishanede ortamın çekilmez durumundan ve çektiği sıkıntılardan şikâyet edenken gardiyanı şu dizeleriyle tasvir etmektedir:⁴⁶

إلى الله أشكو إنَّه موضع الشكوى ففي يده كشف المصيبة والبلى
 خَرَجْنَا مِنَ الدُّنْيَا وَنَحْنُ مِنْ أَهْلِهَا فَلَسْنَا مِنَ الْأَحْيَاءِ فِيهَا وَلَا الْمَوْتَى
 إِذَا دَخَلَ السَّجَانُ يَوْمًا لِحَاجَةٍ عَجَبْنَا وَقُلْنَا: جَاءَ هَذَا مِنَ الدُّنْيَا
 وَنَفَرْنَا بِالرُّؤْيَا فَجُلُّ حَدِيثِنَا إِذَا نَحْنُ أَضْبَحْنَا الْحَدِيثَ عَنِ الرُّؤْيَا
 فَإِنْ حَسُنْتَ لَمْ تَأْتِ عَجَلَى وَأَبْطَأَتْ وَإِنْ قُبِحَتْ لَمْ تَحْتَسِبْ وَآتَتْ عَجَلَى
 طَوَى دُونَنَا الْأَخْبَارَ سَجْنٌ مُمْتَعٌ لَهُ حَارِسٌ تَهْدَأُ الْعُيُونَ وَلَا يَهْدَأُ
 قُبْرَانَا وَلَمْ نُدْفِنْ فَتَحْنُ بِمَغْزَلٍ مِنَ النَّاسِ لَا نَحْسَى فَنَعْسَى وَلَا نَعْسَى
 أَلَا أَحَدٌ يَاوِي لِأَهْلِ مَحَلَّةٍ مُقِيمِينَ فِي الدُّنْيَا وَقَدْ فَارَقُوا الدُّنْيَا⁴⁷

“Allah’a şikâyet ediyorum. Çünkü O (c.c) şüphesiz kendisine şikâyetin ulaştığı tek makamdır. Aynı zamanda musibet ve belaları defetmek de O’nun elindedir:

Bizler dünya ehli olarak onun yüzüne çıktık, lakin diri miyiz ölü müyüz? Belli değil.

⁴⁵ Sâlih, Abbâsiler döneminde zındıklıkla itham edilerek idam edilmiş İranlı şairlerdendir. Şiirleri daha çok gazel, hiciv ve şikâyet temalıdır. Hayatı ve şiirleri için bkz. ATVÂN, Hüseyin, *ez-Zındaka ve’ş-Şu’ûbiyye fi’l-Asri’l-Abbâsi el-Evvel*, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1984, 47-56.

⁴⁶ Atvan, Hüseyin, *ez-Zındaka ve’ş-Şu’ûbiyye fi’l-Asri’l-Abbâsi el-Evvel*, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1984, s. 51-52.

⁴⁷ Şerîf Murtadâ, Ali b. el-Hüseyin el-Musevî el-Alavî (ö. 436), *Emâli’l-Murtada (I-II)*, Thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Dâru’l-İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye, Kahire, 1954, I, 145-146; Dayf, Şevkî, *el-Asru’l-Abbâsi el-Evvel*, Dâru’l-Maarif, 8. Baskı, Kahire, 1966, s. 395-396.

Gardiyan bir ihtiyaç için içeri girdiğinde ona şaşırır ve: 'İşte bu dünyadan geldi', deriz.

(Biz burada) rüyalarımızla mutlu oluyoruz. Eğer rüyalardan söz açılırsa, konuşmalarımız uzar gider...

Şayet rüya güzelse, (sonucu) çabuk gelmez ve yavaş olur. Eğer kötü bir rüya ise gerçekleşmesine mani olamazsın ve çabuk gerçekleşir.

Sağlam duvarları olan hapishanenin haberleri etrafımızı kuşatmıştır. Onun bir bekçisi/gardiyanı vardır. Gözler dinlenir o dinlenmez.

Bizler diri diri gömülmüşüz ve kendi ecelimizle ölüp defnedilmemiştir ve insanlardan soyutlanmışız. Korkmuyoruz. Uykumuz bastırıyor ama uyuyamıyoruz.

Kendileri dünyada ikamet edip aslında dünyadan uzaklaşmış/tecrit edilmiş bir mahalle halkına sığınan (benim gibi) bir kimse var mıdır?", diyerek bulunduğu zor ortamın tasvirini yapıyor ve ondan şikâyet ediyor.

Hapisteki şairin ayağına vurulan prangaların ve onların verdiği acılar da şikâyet konusu olabilmektedir. Emevî dönemi se'lûk şairlerden olan Utârid b. Kurrân (ö. 100/718)⁴⁸ Hicr⁴⁹ hapishanesinde yazdığı bir habsiyyesinde ayağına takılan prangaların verdiği acılardan şöyle şikâyet etmektedir:

لَيْسَتْ كَلِيلَةَ دَوَارٍ يُرَوِّقُنِي فِيهَا تَأْوُهُ عَانٍ مِنْ بَنِي السَّيِّدِ
وَنَحْنُ مِنْ غُضْبَةِ عَصِّ الْحَدِيدِ بِهِمْ مِنْ مُشْتَكِّ كَبَلُهُ فِيهِمْ وَ مَضْفُودٌ⁵⁰

"Davoâr (hapishanesi) gibi benim uyumama engel olan başka bir şey olmamıştır. Çünkü orada sefalete düşmüş nice efendilerin çocuklarının inleme sesi her saat uykunuzu kaçırmaktadır.

Ve bizler ellerini demir(ler)in ısırıldığı bir cemaatiz. İçimizde kimisi ayağındaki prangadan kimi de elindeki bukağıdan şikâyet etmektedir."

Gardiyanın kabalığından şikâyet, hapse atılmış birçok şairin habsiyyesinde görülen bir husustur. Emevî dönemi serseri (Sa'lûk) şairlerden olan el-Kattâl el-Kilâbî (ö.?)⁵¹ hapishane çektiği sıkıntıları anlatırken gardiyanın kabalığından da şikâyet etmektedir:

⁴⁸ Şairin hayatı ve şiirleri için bkz. Tarifi, *Divanu'l-Lusûs fi'l-Asreyni'l-Câhili ve'l-İslâmi*, II,13-23.

⁴⁹ Hicr: Arap Yarımadası'nın kuzeybatısında Şam'la Hicâz arasında (günümüzde Medine-Tebûk arasında) yer alan bir kenttir. Bkz. el-Bekrî, Abdullah b. Abdilaziz (ö. 487/1095), *Mu'cemu Ma'sta'cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâdi'* (I-IV), nşr. Mustafa es-Saka, Alemu'l-Kutub yay., Beyrut, 1983, II, 426.

⁵⁰ Tarifi, *Divanu'l-Lusûs fi'l-Asreyni'l-Câhili ve'l-İslâmi*, II, 18; Muravvah, *es-Se'âlik fi'l-Asri'l-Umevî: Ahbâruhum ve Eş'âruhum*, s. 112.

⁵¹ Benî Kilâb kabilesinden olan Ebu'l-Musayyib Abdullah b. Mucîb (veya Muhib), Necid kırsallarında yaşamış serseri Muhadram şairlerdendir. Hırsızlığı, İsyancılığı, savaşıcılığı ve kabalığı yüzünden el-Kattâl diye lakap takılmıştır. Bir suç yüzünden Medine valisi onu hapse attırılmıştır. Ölüm tarihi belli olmayan şairin Emevîlerden Mervân b. El-Hakem döneminde

وَكَانَ فِرَارِي مِنْهُ لَيْسَ بِمُؤْتَلِي
 تَدَارِكُ بِهَا نِعْمَى عَلَيَّ وَأَفْضَلِ
 إِلَى حَلَقَاتٍ فِي عُمُودٍ مُرْمَلٍ⁵²
 وَكَالِي بَابِ السِّجْنِ لَيْسَ بِمُنْتَهَى
 إِذَا قُلْتُ رَفِيهِ مِنْ السِّجْنِ سَاعَةً
 يَشُدُّ وَثَاقِي غَابِسًا وَيَتَلَنِّي

“Hapishane kapısının baş belası (bekçisi) bitecek değil. Ve benim de buradan kaçmam onun aymazlığına denk gelecek gibi değil.

Ona ‘beni bir saatliğine (avluya) salıver ve ihtiyacımı görmeyi müsaade edip bana biraz saadet lütfet’ dediğimde;

Kaşlarını çatarak ayağımdaki prangayı öyle sıkılaştırıyor ki; demir halkalar arasında ayaklarım kangren oluyor.”

Hapishanede gardiyandan şikâyet eden şairlerden birisi de Ebu Nuvas (ö. 198/814)’tır. O, vezir Fazl b. Rebi (ö. 208/824)’a, Se’îd adında bir gardiyandan şikâyet eden ve aynı zamanda o gardiyana hicveden bir mektup göndermiştir.⁵³

Abbâsîlerin sonlarına doğru yaşamış edip ve şair olan Safiyyüddîn Ebi'l-Feth İsa İbnu'l-Buhturî el-Halebî, hapiste yattığı günlerde ağzını şikâyete açarak yazdığı bir şiirini kitabına almıştır. Nerede hapsedildiği anlaşılmayan şairin kitabının başlığını “Ünsü'l-Mescûn ve Rahatü'l-Mahzûn” koyduğuna bakılırsa onun bu eserini ya hapiste iken veya daha sonra serbest kaldıktan sonra kaleme aldığı anlaşılır. O, bu kitabında birçok yerde kendisi gibi hapis yatan şairlerden de şiirler nakletmiş ve arada kendi şiirlerini de kitabına almıştır. Onlardan birisi de hapishane ortamından şikâyet ederek kaleme aldığı şu şiiridir:

قَالَتْ حَبِيبَةٌ قَلْبِي حِينَ أَحْرَزْنَاهَا
 فِي السِّجْنِ أَوْ طِنْتِ أَوْ فِي الْقَبْرِ؟ (قُلْتُ لَهَا)
 إِذْ سَاكِنُ الْقَبْرِ قَدْ حَلَّتْ سَكِينَتُهُ
 وَقَدْ رَأَتْ سَجْنًا فِي السِّجْنِ مَأْسُورٌ
 سَيَّانٌ عِنْدِي مَسْجُونٌ وَمَقْبُورٌ
 وَسَاكِنُ السِّجْنِ مَرْعُوبٌ وَ مَدْعُورٌ⁵⁴

“Kalbim onun için üzülürken sevgilim hapiste beni tutsak halde gördü ve dedi ki: sen hapishaneye mi yoksa kabre mi konuldun?

Ben ona dedim ki; benim için hapishane mi kabir mi olduğu fark etmez.

Kabir sakinin (ölünce dünyadaki) rahat ve huzuru dağılmıştır. Hapishane sakinine gelince o her zaman bir korku ve panik içindedir.

vefat ettiği tahmin edilir. el-Kattâl'ın bir şiir divanı vardır. Şiirler daha çok medih, gazel ve şikvâ temalıdır. Geniş bilgi için bkz. Bâbetî, *Mu'cemu's-Şu'arâi'l-Muhadramîn ve'l-Umeviyyîn*, s. 367-368; *Divânü el-Kattâl el-Kilâbî*, Thk. İhsan Abbas, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1989.

⁵² Bkz. *Divânü el-Kattâl el-Kilâbî* s. 75-76.

⁵³ Bkz. *Divanu Ebi Nuvas el-Hasan b. Hâni' el-Hakîmî*, (I-V) Thk. **Wagner** Ewald, Franzsteiz yay., Wiesbaden (Stuttgart), 1988, I, 274.

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. İbnu'l-Buhturî, *Ünsü'l-Mescûn ve Râhatü'l-Mahzûn*, s. 137.

Şair yukarıdaki şiirinde kendinizi ziyarete gelen sevgilisi ile arsında geçen konuşmaları aktarırken hapishane ortamından şikâyet etmekte ve onu kabre benzetmektedir.

Şairin Yurdunu, Yakınlarını ve Sevdiklerini Yâd Etmesi

Hapishanedeki şairlerin önceden yaşadıkları yurtları, eş-dost ve yakınlarına olan özlem ve hasretleri de şiirlerinde dillendirdikleri hususlar arasındadır. Arapların Cahiliyye döneminde yaşamış efsane kahramanı şair Antere b. Şeddâd (525-615), sevgilisi Able'nin mehri için kendisinden istenen "Asâfir Develeri"ni bulmak için çıktığı Irak yolculuğu sırasında Hire Krallarından Münzir b. Mâu's-Semâ (ö. m. 554)'nın develerini çalmaya çalışırken yakalanmış ve hapse atılmıştır. Münzir'in hapishanesinde sevgilisine olan hasretini ve özlemine şöyle dile getirmektedir:

فِي نَسَمَاتِ الْبَانِ بِاللَّهِ خَبْرِي عُبَيْلَةَ عَنْ رَحْلِي بِأَيِّ الْمَوَاضِعِ
وَيَا بَرْقُ بَلِّغْهَا الْعِدَاءَ تَحِيَّتِي وَحَيِّ دِيَارِي فِي الْحِمَى وَمَضَاجِعِي
أَيَا صَادِحَاتِ الْأَيْكِ إِنْ مُتْ فَانْدُبِي عَلَى تُرْبَتِي بَيْنَ الطُّيُورِ السَّوَاجِعِ
وَنُوحِي عَلَى مَنْ مَاتَ ظِلْمًا وَلَمْ يَنْلِ سِوَى الْبُعْدِ عَنْ أَحْبَابِهِ وَالْفَجَائِعِ⁵⁵

"Ey sorgun ağacı üzerinden esen rüzgârlar! Allah rızası için benim sevgilim Able'ye şu anki bulunduğum mekânın nerede olduğunu haber verin.

Ey gökyüzünde çakan şimşek! Sen de yarın benim selamımı ulaştır ona, Himâ'da bulunan yurduma ve yatıp kalktığım yerime de benden selam et.

Ey meşe ağacının kuşları, ben ölürsem hapishane duvarlarında öten kuşlarla birlikte siz de benim kabrim üzerinde yas tutup ağlayın.

Benim feryat ve figanım mazlumca ölen ve sevdiklerinden uzakta olup musibetlere duçar olan kimseler içindir."

Şairi İbni Müferriğ de hapisteyken söylediği bir şiirinde sevgilisinin yurduna, soylu atlarına ve develerine olan hasretini şöyle dile getirmektedir:

دَارَ سُلْمَى بِالْخَبْتِ ذِي الْأَطْلَالِ كَيْفَ نَوْمِ الْأَسِيرِ فِي الْأَغْلَالِ
أَيْنَ مِنِّي السَّلَامُ مِنْ بَعْدِ نَائِي فَارْجِعِي لِي تَحِيَّتِي وَسُؤَالِي
أَيْنَ مِنِّي نَجَائِبِي⁵⁶ وَجِيَادِي؟ وَغَزَالِي⁵⁷، سَقَى الْإِلَهَ غَزَالِي⁵⁸؟

⁵⁵ *Divanu Antara b. Şeddâd el-Absî*, nşr. Halil el-Hurî, Tab'atü'l-Âdâb, Beyrut, 1893, s. 47-48.

⁵⁶ "Soylu develer" (*Divânu İbni Müferriğ el-Himyêrî*, Thk. Abdulkudûs Ebu Sâlih, Müessesetü'r-Risâle, 2. Baskı, Beyrut, 1982, s. 185'nci sayfa Dipnot)

⁵⁷ Burada "Gazâl" dan kasıt, şairin sevgilisidir. (*Divânu İbni Müferriğ el-Himyêrî*, s. 185'nci sayfa Dipnot)

⁵⁸ *Divânu İbni Müferriğ el-Himyêrî*, s. 185-187.

“Ey saklı kalmış Sulmâ yurdunun kalıntıları! Zincirler arasında iken esirin uykusu nasıl gelsin?

Uzak kalıp ayrı düştükten sonra benim selamım nerede? O halde selamım ve sualim bana geri dön!

Nerede kaldı benim soylu develerim, asil atlarım ve ceylânım (sevgilim)? Allah onu korusun”

Emevî döneminde hapisanedeyken sevdiklerini yâd edip şiirler yazan şairlerden birisi de el-Kattâl el-Kilâbî’dir. O Medine’de hapiste iken yurduna ve sevdiklerine karşı duyduğu özlemine hapisten kaçtıktan sonra yolda gördüklerini ve yaşadıklarını şu sözleriyle anlatmaktadır:

نَظَرْتُ وَ قَدْ جَلَى الدُّجَى طَائِمَ الصُّوَى بِسَلْعٍ وَقَوْنُ الشَّمْسِ لَمْ يَتَرَجَّلِ
إِلَى طُعْنِ بَيْنِ الرُّسَيْسِ فَعَاقِلِ عَوَامِدَ لِلشَّيْقِينَ أَوْ بَطْنِ خَنْثَلِ
أَلَا حَبْدَا تِلْكَ الدِّيَارُ وَأَهْلُهَا لَوْ أَنَّ عَذَابِي بِالْمَدِينَةِ يَنْجَلِي
بَرَزْتُ بِهَا مِنْ سَجْنِ مَزْوَانَ غَدَوَةً فَآنَسْتُهَا بِالْأَيْمِ لَمَّا تَحَمَّلِ
بَكَيْتُ بِخُلْصَاءِ شَتَّةٍ شَدَّ فَوْقَهَا عَلَى عَجَلٍ مُسْتَخْلِفٍ لَمْ تَبَلَّلِ⁵⁹

“Sel⁶⁰ dağının eteklerinden sabahın ilk ışıkları bir türlü hareket etmezken, yoldaki işaretlerin sönük izleri karanlık arasından yavaş yavaş belli olurken Resîs⁶¹ ile Âķil⁶² arasında hem de Şikân⁶³ ile Batn’i Hansel⁶⁴ arasında develer üzerinde yolculuk eden kadınlara baktım.

O diyar ve insanları ne kadar iyidirler. Gerçi ben Medine’de açıktan işkence çekiyorum.

Bir öğle vakti Mervân (b. el-Hakem)’in hapisanesinden çıktım ve hiç vakit kaybetmeden Eym dağını tanıyıp fark ettim.

Halsa’ya gelince sevinçten o kadar çok ağladım ki; sanki delik kırbadan su akarca-sına gözlerimden yaşlar akıyordu ve ben ona mani olamıyordum”.

Ebu’l-Firâs el-Hamdânî (ö. 357/968)’dir. O, Bizans’a karşı yapılan bir savaşta esir düşünce hapisanede birçok şiir söylemiştir. Şiir râvileri Ebu’l-Firâs’ın bu şiirlerine “Rumiyyât” adını vermektedirler.⁶⁵ Kendisinin serbest

⁵⁹ *Divanu el-Kattâl el-Kilâbî*, s. 73-74.

⁶⁰ Medine’de bir dağın adı. *Divanu el-Kattâl el-Kilâbî*, s. 73 (dipnot).

⁶¹ Necid’de bir vadi. *Divanu el-Kattâl el-Kilâbî*, s. 73 (dipnot).

⁶² Mekke ile Medine arasında kumsal bir yer adı. *Divanu el-Kattâl el-Kilâbî*, s. 73 (dipnot).

⁶³ Medine yakınında bir yer. *Divanu el-Kattâl el-Kilâbî*, s. 73 (dipnot).

⁶⁴ Beni Kilâb yurdunda bir kum tepesi. *Divanu el-Kattâl el-Kilâbî*, s. 73 (dipnot).

⁶⁵ Bkz. es-Se’âlibî, Ebu Mansûr Abdulmelik en-Nisâpûrî (ö. 429/1038), *Yetîmetü’l-Dehr fi Mahâsin-i Ehli’l-Asr* (I-V), Thk. Mufid Muhammed Kamiha, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1938, I, 85-105; Fâhurî, *Tarih-i Edebiyat-i Zebân-i Arabî*, s. 484-486.

kalmasını sağlamak için amcasının oğlu Seyfüddevle (ö. 357/967)'ye müracaat eden yaşlı annesinin eli boş dönmesine üzülmekte ve onun psikolojik durumunu şöyle tasvir etmektedir:

يَا حَسْرَةً مَا أَكَادُ أُحْمِلُهَا أَخْرَهَا مُزْعِجٌ وَ أَوْلُهَا
عَلِيلَةً بِالشَّامِ ، مُفْرَدَةً بَاتَ بِأَيْدِي الْعِدَى مُعَلَّلَهَا
تَسْأَلُ الرُّكْبَانَ جَاهِدَةً بِأَذْمَعٍ مَا تَكَادُ تَمْهَلُهَا⁶⁶

“Kalbimde, tahammül edemeyeceğim kadar büyük bir acı vardır.

O hasta yaşlı kadının hayattaki yaşam kaynağı ve tek umudu olan biricik oğlu düşman ellerine esir düşmüştür.

(Rum diyarından) ne zaman bir kervan gelirse, gözü yaşlı bir halde onların önüne çıkıp oğlunu sorar ve onlardan bilgi almaya çalışır.”

Hapishanede şairlerin, ailelerine ve yakınlarına olan bu hasret ve özlemleri, özellikle bayram günlerinde daha çok hissedilmektedir. Ebu'l-Firâs, bayram geldiğinde ailesinden uzakta olmanın üzüntüsünü ve hapiste kendisinin perişanlığını bir habsiyyesinde şu şekilde anlatmaktadır:

يَا عَيْدُ! مَا عُدْتَ بِمَحْبُوبٍ عَلَى مَعْنَى الْقَلْبِ مَكْرُوبٍ
يَا عَيْدُ! قَدْ عُدْتَ عَلَى نَاطِرٍ فِي كُلِّ حُسْنٍ فِيكَ مَكْدُوبٍ
يَا وَخْشَةَ الدَّارِ الَّتِي رَبَّهَا أَضْبَحَ فِي أَثْوَابِ مَرْبُوبٍ
وَطَلَعَ الْعَيْدُ عَلَى أَهْلِهِ بِوَجْهِ لَا حُسْنٍ وَ لَا طِيبٍ
مَا لِي وَلِلدَّهْرِ وَ أَحْدَائِهِ لَقَدْ رَمَانِي بِالْأَعَاجِبِ⁶⁷

“Ey bayram! Kendin tekrar gelmekle beraber sevgilimi bana getirmemişsin. Kalbe sıkıntı getirmişsin.

Ey bayram yine seni dört gözle bekleyen kimseye bütün güzelliğinle gelmişsin. Ancak sana bakan gözlerdeki sevinç ve mutluluk yalandır.

Ey ev sahibi elbisesi giymiş vahşet evi! Bayram bu ev halkına ne güler bir yüzle ne de bir iyilikle gelmiştir.

Bugün bayram onun ehline hoş ve güzel olmayan bir yüzle görünmüştür.

Bana ne oluyor zamanın ve onun getirdiği sıkıntılı olayların hepsi gelip beni buldu. Hem de beni daha önce benzeri görülmemiş çilelerle vurdu.”

Ebu Firâs'ın Rumiyyât'ına baktığımızda hem gazel, hem mersiye, hem de zamandan şikâyet olduğu görülür. Onun şiirleri aynı şekilde yurduna ve sev-

⁶⁶ Divanu Ebi'l-Firâs el-Hamdânî, şerh: Nahle Kalfat, el-Matbaatü'l-Edebiyye, Beyrut, 1910, s. 85.

⁶⁷ Divanu Ebi'l-Firâs el-Hamdânî, s. 89.

diklerine duyulan özlemine tercüman olmaktadır. Bazen de geçmiş günlerinde içinde bulunduğu bol nimetin kaybına üzülmemektedir. Bununla birlikte Cenabı Allah'ın ihsanından da ümidini kesmemektedir.⁶⁸ O, hapisshanede yaralı ve hasta yatarken annesine yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir:

مُصَابِي جَلِيلٌ ، وَالْعَزَاءُ جَمِيلٌ ، وَظَيْتِي بِأَنَّ اللَّهَ سَوْفَ يُدِيلُ
جِرَاحَ وَأَسْرَ ، وَاشْتِيَاقَ ، وَغُرْبَةَ أَحْوَجَ ! إِيَّتِي ، بَعْدَهَا ، لِحَمُولُ !
جِرَاحَ ، تَحَاوَاهَا الْأَسَاءَةُ ، مَخُوفَةً ؛ وَشَقْمَانِ : بَادٍ ، مِنْهُمَا ، وَدَحِيلُ⁶⁹

“Musibetim büyüktür ve bunun için sabrın da büyük olması lazımdır. Umarım yakında Cenabı Allah, benim bunların üstesinden gelmeme yardım edecektir.

Cerahatimi, esaretimi, özlemimi ve gurbette olmamın hepsini sineme çekiyorum. Çünkü artık sabrım artmıştır.

Vücutumda öyle korkunç yaralar var ki; doktorlar bile ondan çekiniyorlar. Aslında benim iki çeşit hastalığım vardır: Biri vücutumdaki yaralar öteki de nihanımda bulunan hastalıktır.”

Şair kimi zaman da hapisshanedeki hayvanlarla hemhal olur ve onlarla konuşur. Ebu Firâs, bir habsiyyesinde hapisshane avlusunda bulunan ağaç üzerinde duran bir güvercinle şöyle hasbihâl eder:

أَقُولُ ، وَقَدْ نَاحَتْ بِقُرْبِي حَمَامَةٌ : أَيَا جَارَتَا ، هَلْ تَشْعُرِينَ بِحَالِي ؟
أَيَا جَارَتَا ، مَا أَنْصَفَ الدَّهْرُ بَيْنَنَا تَعَالَى أَقَاسِمَكَ الْهُمُومَ ، تَعَالَى !
تَعَالَى تَرَى رُوحًا لَدَيْ صَعِيفَةٍ تَرَدَّدُ فِي جِسْمٍ يُعَذَّبُ بِال !
لَقَدْ كُنْتُ أَوْلَى مِنْكَ بِالدَّمْعِ مُقَلَّةً وَلَكِنَّ دَمْعِي فِي الْحَوَادِثِ غَالٍ⁷⁰

“Yanı başımda duran ve ötmeye devam eden güvercine: Ey komşum, senin, benim ahvalimden haberin var mıdır? diye soruyorum.

Ey komşum, zaman, seninle benim aramda insaflı hüküm vermemiştir. Gel de kederlerimizi bölüşelim, gel!

Gel de acı çekmiş vücutum içinde kıvranan güçsüz ruhuma bir bak!

Benim, senden daha çok ağlamaya ve feryat etmeye hakkım vardır. Ancak benim gözyaşım sıkıntı anlarımda kıymetleniyor.”

Ebu'l-Firâs'ın durumu hapse mahkûm edilen diğer şairlerinkinden farklıdır. Çünkü o küffara karşı cihat ederken esir düşmüş ve ömrünün çoğunu

⁶⁸ Fahurî, Hanna, *Tarih-i Edebiyat-i Zeban-i Arabî*, trc. Abdulmuhammed Âyefî, İntişârât-i Tus, 6. Baskı, Tahran, 1383, s. 485.

⁶⁹ ed-Düveyhî, Halil, *Divanu Ebî Firâs el-Hamdânî*, Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, 2. Baskı, Beyrut, 1994, s. 252-253.

⁷⁰ ed-Düveyhî, *Divanu Ebî Firâs el-Hamdânî*, s. 282.

Bizans hapishanelerinde geçirmiştir. Hapishanede bulunduğu süre zarfında söylediği kasidelerinin birçoğu amcaoğlu Seyfüddevle hakkındadır. Öyle ki; şairin *Rumiyyât* adı verilen bu şiirlerinde onun esaret hayatının bütün yönleri gözler önüne serilmektedir. Bu saydıklarımız dışında da kimi şairlerin hapishane ortamında iken sevdiklerine özlem duyarak yazdıkları şiirler edebiyat kitapları arasında göze çarpmaktadır.⁷¹

Şairin Kendisini Kaderine Terk Eden Arkadaşlarına Sitem Etmesi

Şairlerin hapiste buldukları zamanlarda kendileriyle ilgilenmeyip arayıp sormayan ve onları unutan arkadaşlarına sitem etmeleri de habsiyyelerde sık görülen bir durumdur. Şair Tarafe b. el-'Abd (ö. 569), kendisinden haber almayan ve yardım istediği zaman kendisini yüz üstü bırakan arkadaşlarına şöyle sitem etmektedir:

أَسْلَمَنِي قَوْمِي وَلَمْ يَغْضَبُوا لِسَوَاءٍ حَلَّتْ بِهِمْ فَادِحَهُ
كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ خَالَئُهُ لَا تَرَكَ اللَّهُ لَهُ وَاضِحَهُ
كُلُّهُمْ أَرَوْعٌ مِنْ تُعَلِّبِ مَا أَشْبَهَ اللَّيْلَةَ بِالْبَارِحَةِ⁷²

"Kavimim beni terk ettiler ve başlarına gelen bu ayıplanacak ciddi durumdan dolayı da kendilerini kınamadılar.

Allah, arkadaşlık ettiğim bütün dostlarımın yüzlerini güldürmesin.

Hepsi tilkiden daha kurnaz ve düzenbazmışlar. Bu gece dün geceye ne kadar çok benziyor. Yani onlar düzenbazlıkta birbirlerine ne kadar da çok benziyorlar!"⁷³

Yakınlara karşı duyduğu özlem ve sitemini acıklı bir şekilde ifade eden şairlerden birisi de Cahiliyye dönemi şairlerinden Adî b. Zeyd el-İbâdî'dir. O, bir habsiyyesinde Hire kralı Nu'mân b. Münzir (ö. 608)'in hapishanesinde iken, bulunduğu ortamdan şikâyet ederek oğluna kendisinden uzakta bulunmanın acısını şöyle dile getirmektedir:

لِمَنْ لَيْلٌ بِذِي جُشْمٍ طَوِيلُ لِمَنْ قَدْ شَفَهُ هَمٌّ دَخِيلُ
وَمَا ظَلَمْتُ امْرَأَةً فِي الْجِيدِ غُلُّ وَفِي السَّاقِينِ ذُو حَلَقٍ طَوِيلُ
أَلَا هَبَلْتَكُ أَثْمَكَ (عَمْرُو) بَعْدِي أَتَقْعُدُ لَا أَفُكُ وَلَا تَصُولُ

⁷¹ Bu konuda daha fazla örnek için bkz. Muravvah, *es-Se'âlik fi'l-Asri'l-Umevî: Ahbâruhum ve Eş'âruhum*, s. 115-120, 148; İbnu'l-Buhturî, *Ünsü'l-Mescûn ve Rahatü'l-Mahzûn*, s. 147-148.

⁷² *Divanu Tarafa b. el-Abd*, nşr. Hamdu Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1. Baskı, 2003, s. 19.

⁷³ Son mısra'da geçen *بالبارحة* ibaresi Arapça'da birbirine çok benzeyen iki şeyin durumunu anlatmak için deyim olarak kullanılmaktadır. Burada da Tarafa, arkadaşlarının hilekârlıkta ve düzenbazlıkta birbirlerine ne kadar çok benzediğini ifade etmeye çalışmıştır. Bkz. eş-Şentemrî, el-A'lem, *Şerhu Divanı Tarafa b. el-Abd*, Thk. Lutfî es-Sakal, el-Müessesetü'l-Arabiyye, Beyrut, 2. Baskı, 2000, s. 125.

أَنْتِ مُعَيَّبٌ غَالَتِكَ غَوْلُ أَلَمْ يَحْزُنْكَ أَنْ أَبَاكَ عَانِ
 وَفِي كَلْبٍ وَتَضَحَبُكَ الشُّمُولُ تُعْجَبُكَ (الْجَرَادَةُ) وَسَطَ جِسْرِ
 إِذَا عَلِمْتَ مَعَدًّا مَا أَقُولُ فَلَوْ كُنْتَ الْأَسِيرَ وَلَمْ أَكُنْهُ
 بَلَاءٌ كُلُّهُ حَسَنٌ جَمِيلٌ⁷⁴ فَإِنْ أَهْلِكَ فَقَدْ أَنْبَيْتُ قَوْمِي

“Zî Cüşüm⁷⁵’ün uzun bir gecesine kim dayanır? Bu uzun geceler, içini gündün güne kederin yiyip bitirdiği o kimse içindir.

Boynunda zincir, ayaklarında uzun prangalar vurulan bu adamcağıza bu kadar zulüm de neyin nesidir?

Oğluna Hitaben: Ey Amr, Aferin sana (!) Ben serbest kalmadan sen öylece telaşsız duracak mısın?

Babanın tutsak olması seni üzmedi mi? Sen benden uzaklarda kayboldun, gittin.

Nu’mân b. Münzir’e hitaben: Cisir⁷⁶ın ortasında şarkıcı kızlar sana şarkılar söylüyorlar. Ve sen Kelb⁷⁷’diyarında günlerini sarhoşlukla geçiriyorsun.

Şayet sen burada tutsak olmuş olup da ben dışarıda olsaydım. O zaman söylediklerimin birkaçını anlardım.

Eğer ben burada helak olursam kavmimi tam manasıyla güzel bir imtihanla imtihan etmiş olurum”.

İbnu’l-Buhturî ise hapisane ortamından şikâyet ederken arkadaşlarının kendisini terk edip gittiklerini ve haber almadıklarını şu sözleriyle ifade etmektedir:

وَالنَّاسُ فِي تَرْكِ مَنْ بِالسِّجْنِ مَسْكُونُهُ كَتَرَكِ مَنْ هُوَ وَسَطَ الْقَبْرِ مَحْضُورُ
 وَجَاهِلٍ ظَنَّ سَكْنَى السِّجْنِ عَنْ زَلَلٍ قُبْحًا لَهُ ذَاكَ فِي الْمَقْدُورِ مَقْدُورُ
 غَاضَ الْوَقَارَ وَمَاتَ الْجُودُ قَاطِبَةً فَالْعَدْرُ مُتَّبِعٌ وَالْجُودُ مَهْجُورُ
 وَالخِلُّ فِي الْيُسْرِ مَعَكَ الدَّهْرُ مُنْتَظِمٌ وَفِي الشَّقَاوَةِ سَلْكُ الْوَدِّ مَنُثُورُ
 وَلَا تُعْرَجُ عَنِ الْعَلِيَاءِ خَوْفَ رَدَى فَلَيْسَ فِي الْمَوْتِ تَقْدِيمٌ وَتَأْخِيرُ
 وَاللَّهُ فِي كُلِّ مَا يَجْرِي الْقَضَاءُ بِهِ إِنْ سَاءَ أَوْ سَرَّ مَحْمُودٌ وَ مَشْكُورُ⁷⁸

⁷⁴ Bkz. *Divânü ‘Adî b. Zeyd el-İbâdî*, Thk. Muhammed Cebbâr el-Mu’aybid, Dâru’l-Cumhuriyye yay., Bağdat, 1965, s. 33-34.

⁷⁵ Medine yakınlarında bir kuyunun bulunduğu mekânın adıdır. Bkz. *Divanu Adî b. Zeyd el-İbâdî*, s. 34.

⁷⁶ Hire yakınında bir yerin adıdır. Bkz. *Divanu Adî b. Zeyd el-İbâdî*, s. 34.

⁷⁷ Bir yer adı. Bkz. *Divanu Adî b. Zeyd el-İbâdî*, s. 34.

⁷⁸ Bkz. İbnu’l-Buhturî, *Ünsü’l-Mescûn ve Râhatü’l-Mahzûn*, s. 137.

İnsanlar hapishane ehlini kabirde yatan kimseleri terk ettikleri gibi terk ederler.

Cahil insan, hapishane ehlinin hatalı olduğunu zanneder. Bu değerlendirmesinden dolayı o utanmalıdır.

Vakar giderek azalmış ve cömertlik hepten ölmüştür. Hainlik takip edilen bir yöntem olmuş ve cömertlik başını alıp gitmiştir.

Kolaylık zamanında dost da senin yanındadır ve zaman da muntazamdır. Bedbaht duruma düştüğünde ise, dostluk-ahbablık bağı çoktan çözümlenip dağılmıştır.

Ölüm korkusuyla doğru yoldan sapma. Zira ölümden takdim ve tehir olmaz.

Ve kaza kader dolayısıyla başına gelen şeylerde Allah kulunun yanındadır ve üzse de sevindirir de hamd edip şükretmek gerekir.” diyerek yakın dost bildiği insanların, kendisini bir ölüyü kabirde terk eder gibi hapishanede terk ettiklerinden yakınmaktadır.

Şairin Kendisini Hapse Attıranları Hicvetmesi

Arap şairlerden, hapishanede buldukları sırada kendilerini hapse attıran yöneticileri veya kendilerinden haber almayan arkadaşlarını hicvederek kendilerini teselli edenler de vardır. Emevîlerin Sistân valisi Ubeydullah b. Ziyâd'ın hüsnüne uğrayarak hapse atılan şair İbni Müferriğ, hapishanede söz konusu yöneticiyi en ağır dille hicvetmiştir. Onun söz konusu vali hakkındaki hicvinin birkaç beyti şöyledir:⁷⁹

أَعْبَادُ مَا لِلُّومِ عَنكَ مَحْوَلٌ وَلَا لَكَ أُمَّ فِي قُرَيْشٍ وَلَا أَبٌ
وَقُلُّ لِعَبِيدِ اللَّهِ: مَا لَكَ وَالِدٌ بِحَقِّ، وَلَا يُذْرَى إِمْرُؤٌ كَيْفَ تُنْسَبُ⁸⁰

“Ey Abbâd, adilik senden hiçbir zaman ayrılmamıştır. Senin iddia ettiğin gibi Kureyşli ne bir anan ne de bir baban vardır.

Kardeşin Ubeydullah'a da de ki: Senin gerçekten bir baban yoktur. Hem de bilinmeyen bir babaya bir çocuk nasıl nispet edilsin ki?”

Bir başka defasında Ziyâd ve ailesini şöyle hicvetmiştir:

إِنَّ زِيَادًا وَنَافِعًا وَأَبَا بَكْرَةَ عِنْدِي مِنْ أَعْجَبِ الْعَجَبِ
إِنَّ رَجَالًا ثَلَاثَةً خَلِفُوا مِنْ رَحْمِ أُنْثَى مُخَالِفِي النَّسَبِ
ذَا قُرَشِيٌّ، كَمَا يَقُولُ، وَذَا مَوْلَى، وَهَذَا بِرِزْمِهِ عَرَبِيٌّ⁸¹

“Ziyâd, Nafi' ve Ebi Bekre konusunda tarif edemediğim bir şaşkınlık ve hayret içerisindeyim.

Bu üç kişi bir rahimde birbirinin nesebine muhalif olarak yaratılmıştır.

⁷⁹ Bkz. el-İsfahânî, *Kitâbu'l-Eğânî*, XVIII, 196-198.

⁸⁰ el-İsfahânî, *Kitâbu'l-Eğânî*, XVIII, 197.

⁸¹ *Divanu Yezid b. Muferrîğ el-Himyerî*, s. 79-80.

Birisi, kendisinin Kureys’li olduğunu söylerken, öteki efendi olduğunu söylemektedir. Öbürü de kendi zannınca Arapmış.”

Şairin hicvine konu ettiği vali Ubeydullah b. Ziyâd ve kardeşleri Emevî dönemi Kufe valisi Ziyâd b. Ebîhi’nin oğullarıdır. Emevî döneminde kendisinden sonra oğullarının Irak ve Horasan bölgesinde halkı istibdatla yönettiğinden bahsedilir.⁸² Rivayete göre Ziyâd’ın annesi Taif’te Haris b. Kelde es-Sekaff’nin cariyelerindendi ve babasının da bir köle olduğu belirtilir. Mu’âviye b. Ebî Süfyân 44/665 yılında bir toplantı düzenleyerek onu kendi kardeşi ilan etmiş ve ondan sonra Ziyâd b. Ebî Süfyân olarak meşhur olmuştur.⁸³ Şair İbni Müferriğ’in Ubeydullah b. Ziyad tarafından hapse atıldığı bilinmektedir. Şair yukarıdaki habsiyyesinde onun soysuz olduğunu söyleyerek hicvetmektedir.⁸⁴

Şairin Hapishaneden Kurtulmak İçin Başkalarından Yardım İstemesi

Hapishaneye düşmüş şairlerin belki de en büyük arzuları, buldukları bu yeni ortamdaki biran evvel kurtulmalarıdır. Bu yüzden bazı şairler, dışarıda tanıdıkları bazı insanlardan, kendilerini kurtarması için talepte bulunmaktadırlar. Şairlerin, kendilerinden yardım istedikleri kişiler, genellikle yöneticilerdir. Şair Hutay’e, büyük sahâbî ez-Zeberkân b. Bedr et-Temîmî (ö. 44/665)’i ağır bir dille hicvedince bu sahâbî onu Hz. Ömer’e şikâyet etmiş ve onun şikâyeti üzerinde Hz. Ömer Hutay’e’yi bir süreliğine derin bir çukura hapsedmiştir. Hapsi uzun sürünce Hz. Ömer’e hitaben şu şiirleri yazmıştır:

مَآذًا تَقُولُ لِأَفْرَاحٍ بِذِي مَرْخٍ حُمْرِ الْحَوَاصِلِ لَا مَاءَ وَلَا شَجْرٍ
أَلْقَيْتَ ۚ كَأَسْبَهُمْ فِي قَعْرِ مَظْلَمَةٍ فَأَغْفِرْ عَلَيَّ سَلَامَ اللَّهِ يَا عُمَرُ⁸⁵

“Zi Merah’daki yavrulardan ne istedin? Ekinlerin hasatları yanmış, ne bir su var ne de bir ağaç ayakta kalmıştır.

Onları ekip biçen kimseyi karanlık kuyunun dibine atmışsın. Sen onu bağışla! Allah’ın selamı senin üzerine olsun ey Ömer!” Bu şiir dinledikten sonra Hz. Ömer’in, onun çocuklarına ve ailesine acıyarak onu serbest bıraktığı ve bir daha Müslümanlardan kimseyi hicvetmemesi üzerine söz aldığı rivayet edilir.⁸⁶

⁸² www.roshdmag.ir/fa/article/24876/اسلام-تاریخ-حسن-چهره-زیادبن-ایه-چهره-حسن-تاریخ (Erişim tarihi: 10.05.2021).

⁸³ et-Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Tarihü’t-Taberî* (I-XI), thk. M. Ebu’l-Fadl İbrahim, Daru’l-Maarif, 2. Baskı, Kahire, 1971, 5/214-215.

⁸⁴ Ubeydullah b. Ziyad’la ilgili geniş bilgi için bkz. el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Kitabu Cumel min Ensâbi’l-Eşrâf*(I-XIII), Thk. Suheyl Zekkâr, Dâru’l-Fikir, Beyrut, 1997, V/401-417.

⁸⁵ İbnu Kuteybe, *eş-Şîr ve’s-Şu’arâ*, I, 328; *Divânu’l-Hutay’e*, s. 66.

⁸⁶ Bkz. İsfahânî, *Kitâbu’l-Egânî*, II/121.

Kendisini hapishaneden kurtarması için yöneticilere yalvaran şairlerden birisi de İbni Müferriğ'dir. O, bir methiyesinin sonunda halife Yezid b. Mu'âviye'den kendisini hapisten kurtarması için yardım dilemekte ve ona şöyle seslenmektedir:

لَا تَتْرُكْنِي فِي سِجْنِ ابْنِ زِيَادٍ
فَإِنَّكَ قَادِرٌ عَلَيَّ إِنَّقَادِي⁸⁷

"Beni İbni Ziyâd'ın hapishanesinde terk etme. Zira beni kurtarmaya ancak senin gücün yeter."

Emevî döneminin bir diğer şairi Cuhdur el-Ukelî⁸⁸, Haccâc zamanında Yemâme valisi olan İbni Arabî'nin oğlu İbrahim'e kendi durumundan şikâyet ederek ondan babasının yanında kendisine aracı olmasını istemektedir.⁸⁹

Halife Hârûn er-Raşîd tarafından hapse atılırınca Ebu'l-Atahiyye (ö. 213/829)⁹⁰ ona hitaben yazdığı aşağıdaki beyitlerde, kendisini serbest bırakması için yalvarmaktadır:

أَلَا يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْمُرْجَى عَلَيْهِ نَوَاهِضُ الدُّنْيَا تَحْوِمُ
أَقْلَبِي زَلَّةً لَمْ أَجْرِ مِنْهَا إِلَى لَوْمٍ وَمَا مِثْلِي مَلُومٌ
وَحَلِّضْنِي تُخَلِّصُ يَوْمَ بَعْثٍ إِذَا لِلنَّاسِ بُرُزَتِ الْجَحِيمُ⁹¹

"Ey herkesin kurtuluşu elinde olan melik! Hiçbir günahım yokken basit bir sürçmem yüzünden girdiğim bu durumdan beni kurtar. Çünkü ben kınanmayı hak etmiyorum ve beni bu hapishaneden kurtar. Cenabı Allah da kıyamet gününde seni Cehennem azabından kurtarsın."

⁸⁷ *Divânu Yezîd İbni Müferriğ el-Himyârî*, s. 193'ncü sayfa Dipnotu.

⁸⁸ Yemâme ehliinden olan Cuhdur Emevî döneminde yaşamış yol kesen serseri şairlerdendir. Yemâme ile Hucr arasında kervan yollarını keserken insanların kendisinden şikâyeti artında Haccâc'ın adamları yakalamış ve onu hapse atmışlardır. Devvâr adlı hapishanede söylediği çok sayıda şiiri mevcuttur. 100/718 yılında öldüğü tahmin edilir. Bkz. Bâbetî, Azîze Fevâl, *Mu'cemu's-Şu'arâi'l-Muhadramîn ve'l-Umeviyyîn*, Curûs Pres, 1. Baskı, Trablus (Lübnan), 1998, s. 78.

⁸⁹ Bkz. eş-Şehrî, eş-Şikvâ fi'ş-Şi'ri'l-Arabî hatta Nihâyeti'l-Karnî's-Sâlis el-Hicrî, s. 237.

⁹⁰ İlk Abbâsî döneminde yaşamış İranlı şairlerden olan Ebu'l-Atahiyye, Abbâsî halifelerinden el-Hâdî, el-Mehdî ve Hârûnurraşîd'i görmüş ve onları methetmiştir. Ebu'l-Atahiyye'yi halife Harun er-Raşîd'in nedimelerinden biri yapmıştır. Rivayete göre büyük şairin bir dönem sonra zühd hayatı yaşamaya başlamış ve gazel şiirleri söylemekten vazgeçmiştir. Halifenin hışmına sebep olan şairi söz konusu halife hapse attırılmış ve daha sonra serbest bırakmıştır. Şairin hapishanede söylediği birçok şiiri bulunmaktadır. Hayatı ve şiirleri için bkz. el-İsfahânî, *Kitâbu'l-Egânî*, IV, 5-67; et-Tenûhî, Ebi Ali el-Muhassin b. Ali (ö. 384/) *el-Ferec ba'de's-Şidde* (I-V), Thk. Abbûd eş-Şâlcî, Dârü Sâdır, Beyrut, 1978, 2/116-120.

⁹¹ *el-Envâru'z-Zâhiye fi Divâni Ebi'l-Atahiyye*, nşr. Ahadu Âbâi'l-Yasû'îyyîn, Mektebetü'l-Âbâi'l-Yasû'îyyîn, Beyrut, 1886, s. 283.

Harûn er-Raşîd'in yukarıdaki şiiri dinledikten sonra ağladığı ve Ebu'l-Atahiyye'yi serbest bıraktığı rivayet edilmektedir.⁹²

Şairin Hapisten Kurtarması için Allah'a Dua Etmesi

Kimi şairler de vardır ki; hapisane ortamında Allah'tan başka sığınacak kimselerinin olmadığını ve umutlarının tükendiğini düşünerek ve yaptıklarından dolayı pişmanlık duyarak tövbe etmekte ve O'na (c.c) yalvarmaktadır. Cuhdur el-Ukelî, bir habsiyyesinde yaptığı şeylerden dolayı pişmanlık duyarak Cenâbı Allah'tan bağışlanma dilemekte ve kurtarması için O'na yalvarmaktadır:

دَعْوَى فَأَوْلَهَا لِي إِسْتِعْفَارُ	إِنِّي دَعَوْتُكَ يَا إِلَهَ مُحَمَّدٍ
رَبِّ الْبَرِيَّةِ لَيْسَ مِثْلَكَ جَارُ	لِشَجِيرَتِي مِنْ شَرِّ مَا أَنَا خَائِفٌ
رَبِّي بِعِلْمِكَ تَنْزِلُ الْأَقْدَارُ	تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّمَا
سَتَى وَالْأَلْفَ بَيْنَنَا دَوَارُ	كَأَنْتَ مَنَازِلُنَا الَّتِي كُنَّا بِهَا
أَزْلًا وَيُمْنَعُ مِنْهُمْ الزُّوَارُ ⁹³	سَجَنٌ يَلَاقِي أَهْلَهُ مِنْ خَوْفِهِ

“Ey Muhammed'in İlah'ı sana dua ediyorum. Bu duamın öncesinde bağışlanma diliyorum.

Korktuğum şeyin şerrinden beni koruyasın. Ey toprak üzerinde bulunan her şeyin Rabbi, Senin gibi bir koruyucu ve gözetici yoktur!

Her şey senin irâden doğrultusunda gerçekleşiyor ve kimsenin Sana hükmü sökmemez. Şüphesiz Sen benim Rabbim'sin. Kaza ve kader ancak Senin bilgin doğrultusunda olur.

Devvâr⁹⁴ Hapishanesi bizi bir araya toplamadan önce hepimizin evi barkı muhtelif yerlerdeydi.

Burası öyle bir hapisanedir ki; halkı darlık ve korku yüzünden yan yana oturuyor. Gelen ziyaretçiler de oraya girmekten menediliyorlar.” diyerek Cuhdur, Haccâc döneminde insanların çektikleri sıkıntıları ve maruz kaldıkları zulmü apaçık gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Edebî bir ürün olan habsiyye, hapis cezasına çarptılan birçok şairin yalnızlıklarında, zor durumlarında ve hastalandıklarında onların en iyi sığınağı ve teselli kaynağı olmuştur. Çektikleri çilelerini, yaşadıkları sıkıntıları ve en

⁹² Bkz. el-İsfahânî, *Kitâbu'l-Egânî*, IV, 42.

⁹³ Tarîfî, Muhammed Nebîl, *Divanu'l-Lusûs fi'l-Asreyni'l-Câhili ve'l-İslâmî* (I-II), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 2004, I, 158.

⁹⁴ Yemâme'de bulunan bir hapisanedir. Bkz. Tarîfî, *Divanu'l-Lusûs fi'l-Asreyni'l-Câhili ve'l-İslâmî*, I, 158.

yakınları tarafından unutulduklarında boğazlarına düğümlenen hüznlerini, içten içe ağlamalarını, şikâyetlerini ve yakarışlarını Allah'tan başka kimse duymamıştır. Arap-İslam tarihinde özellikle Emevîler ve Abbâsiler döneminde devlete muhalif olan kimi şair ve yazar idareciler tarafından zaman zaman hapse atılmak veya öldürülmek suretiyle cezalandırılmıştır. Bunlar arasında hapse mahkûm edilen şairlerin bir kısmının buldukları ortamda yaşadıkları, şiirleri aracılığıyla tasvir edilmiş ve onların en içten duygularıyla ortaya koydukları bu edebî ürünler günümüze ulaşmıştır. Bu habsiyyelerde, şikâyet, gazel, hiciv, tasvir, özlem vb. türden temalar bulunmaktadır.

Cahiliyye döneminde Munhul el-Yeşkurî, Antere b. Şeddâd, Tarafe b. el-'Abd ve Adî b. Zeyd,

İslamî dönemde el-Hutay'e ve Ebu Mihcen es-Sekafî,

Emevî döneminde el-Ferzadk, İbni Müferriğ el-Himyerî, Cuhdur el-Ukelî, Utârid b. Kurrân,

Abbâsî döneminde Sâlih b. Abdilkuddûs, Ebu't-Tayyib el-Mütenebbi', Ebu'l-Atahiyye ve Ebu'l-Firâs el-Hamdânî habsiyyeleriyle bilinen şairlerden bazılarıdır. Arap edebiyatında hapishane ortamının hapse mahkûm edilen şairin dilinden şiire ve edebiyata yansıyan yönlerinin şiir tenkitçilerinin dikkatini çektiği ve edebî bir tür olarak incelenmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Bu şiirler duygu yönünden dolu, edebî yönden yüksek, tasvir yönünden canlı ve gerçekçi şiirlerdir. Ayrıca bu şiirlerin edebî özelliğine baktığımızda çoğunun kıt'a ve küçük kasidelerden oluştuğu ve teşbih sanatının çokça kullanıldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Anûşe, Hasan, *Dânişnâme-i Edeb-i Farisî, I. Cilt: Âsiyâ-i Merkezî, Müessese-i Ferhangî ve İntişârâtî-i Dânişnâme*, Tahran, 1375.
- Bâbetî, Azîze Fevâl, *Mu'cemu's-Şu'arâi'l-Muhadramîn ve'l-Umeviyyîn*, Curûs Pres, 1. Baskı, Trablus (Lübnan), 1998.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir, *Kitabu Cumel min Ensâbi'l-Eşrâf(I-XIII)*, Thk. Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikir, Beyrut, 1997.
- Atvan, Hüseyin, *ez-Zındaka ve's-Şu'ûbiyye fi'l-Asri'l-Abbâsî el-Evvel*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1984.
- Ca'ferî, Leylâ, "Şikvâ'iyye der Şi'r-i Fârsî ez Âgâz tâ Payân-i Karn-i Şeşşum", (*Doktora Tezi*), Dânişgâh-i Âzâd-i İslâmî, Tahran, 1385.
- Dayf, Şevkî, *el-Asru'l-Abbâsî el-Evvel*, Dâru'l-Maarif, 8. Baskı, Kahire, 1966.
- Divânü 'Adî b. Zeyd el-'İbâdî*, Thk. Muhammed Cebbâr el-Mu'aybid, Dâru'l-Cumhuriyye yay., Bağdat, 1965.
- Divanu Ali b. el-Cehm*, Vizâretü'l-Maarif yay., el-Memleketü'l-Arabiyyetü's-Su'ûdiyye, 1980.
- Divanu Antare b. Şeddâd el-Absî*, nşr. Halil el-Hurî, Tab'atü'l-Âdâb, Beyrut, 1893, s. 47-48.

- Divanu Ebî Nuvas bi-Rivâyeti's-Sûlî*, Thk. Behjet Abdulgafûr el-Hadîsî, Dâru'l-Kutubi'l-Vataniyye, Ebu Dabi, 2010.
- Divanu Ebi Nuvâs el-Hasan b. Hânî' el-Hakîmî*, (I-V) Thk. Wagner Ewald, Franzsteiz yay., Wiesbaden (Stuttgart), 1988.
- Divanu Ebi'l-Firâs el-Hamdânî*, şerh: Nahle Kalfat, el-Matbaatü'l-Edebiyye, Beyrut, 1910.
- Divânu el-Kattâl el-Kilâbî*, Thk. İhsan Abbas, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1989.
- Divanu Mütenebbî' (I-II)*, Şerh: Berkûkî, trc. Alırza Minuçehriyân, İntişârât-i Zuvvâr, 3. Baskı, 1390.
- Divanu Tarafe b. el-'Abd*, nşr. Hamdu Tammâs, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1. Baskı, 2003.
- Divanu Yezid b. Müferrîğ el-Himyerî*, Thk. Abdulkuddûs Ebu Sâlih, Müessesetü'r-Risale, 2. Baskı, Beyrut, 1982.
- ed-Düveyhî, Halil, *Divanu Ebî Firâs el-Hamdânî*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 2. Baskı, Beyrut, 1994.
- el-Bekrî, Abdullah b. Abdilaziz (ö. 487/1095), *Mu'cemu Ma'sta'cem min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâdi'* (I-IV), nşr. Mustafa es-Saka, Alemu'l-Kutub yay., Beyrut, 1983.
- el-Birza, Ahmad Muhtar, *el-Esr ve's-Sicn fî Şi'r'l-Arab*, Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1. Baskı, 1985.
- el-Envâru'z-Zâhiye fî Divani Ebi'l-Atahiyye*, nşr. Ahadu Âbâi'l-Yasû'ıyyîn, Mektebetü'l-Âbâi'l-Yasû'ıyyîn, Beyrut, 1886.
- el-Hamevî, Yakut, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.
- Eliaçık, Muhittin, "Gubârî'nin Zindanda Yazdığı Menâsikü'l-Hac Mesnevisi", İlmî Araştırmalar (Dergisi), İstanbul, 2004, Sayı: 1, s. 105-116.
- el-Merzübânî, Ubeydullah Muhammed b. İmrân, *Mu'cemu's-Şua'arâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2. Baskı, 1982.
- el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyin, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, Mektebü's-Şarki'l-İslamiyye, Kahire, 1938.
- es-Se'âlibî, Ebu Mansûr Abdulmelik en-Nisâbü'rî (ö. 429/1038), *Yefîmetü'd-Dehr fî Mahâsin-i Ehli'l-Asr (I-V)*, Thk. Mufid Muhammed Kamiha, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1938.
- eş-Şehrî, Zafir Abdullah Alî, *eş-Şikvâ fî's-Şi'ri'l-Arabî hatta Nihâyeti'l-Karnî's-Sâlis el-Hicrî*, Camiatü Ümmi'l-Kura yay., Mekke, 1990.
- eş-Şentemrî, el-A'lam, *Şerhu Divani Tarafe b. el-'Abd*, Thk. Lutfî es-Sakal, el-Müessesetü'l-Arabiyye, Beyrut, 2. Baskı, 2000.
- Fahurî, Hanna, *Tarih-i Edebiyat-i Zeban-i Arabî*, trc. Abdulmuhammed Âyetî, İntişârât-i Tus, 6. Baskı, Tahran, 1383.
- Furuzânfer, Muhammed Hasan, *Suĥan-i Suĥanverân*, Hâşî' Yay., Tahran, 1387.
- Hamdûn, el-Hasan b. Muhammed b. Ali, *Tezkiretü'l-Hamdûniyye (I-X)*, Thk. İhsan Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut, 1996.
- İbnu'l-Buhturî, Safiyuddîn Ebi'l-Feth İsâ (ö. 625/1228), *Ünsü'l-Mescûn ve Râhatü'l-Mahzûn* Thk. Muhammed Edîb el-Câdir, Dâru Sâdır, Beyrut, 1997.
- İbnü Kızıoğlu, Şemsuddîn Ebi'l-Muzaffer Yusuf (ö. 726/1326), *Mirâtü'z-Zemân fî Târihi'l-A'yân*, Thk. Kâmil Selmân el-Cebûrî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.
- İbnü Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim Ed-Dineverî, *eş-Şi'r ve's-Şu'râ (I-II)*, Thk. Ahmed Şâkir, Dâru'l-Maarif, Kahire, 1958.

- İbnü Kuteybe, “ _____”, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, nşr. Şeyh Hasan Temîm, Dâru İhâ-i'l-Ulûm, Beyrut, 3. Baskı, 1987.
- İbrahimî Kâverî, Sadık, Çulaniyân, Rahime, “Madâmîn ve Mavdûât-i Müşterek der Habsiyehâ-i Fârisî ve Arabî”, *Edebiyât-i İrfânî ve Ustûre Şunâhtî*, Dânişgâh-i Âzâd-i İslâmî, Âbâdân, Yıl: 1387, Dönem: 4, Sayı: 11, s. 9-35.
- el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (ö. 356/967), *Kitâbu'l-Egânî* (I-XXV), Thk. İhsan Abbâs vd., Dâru Sâdır, Beyrut, 3. Baskı, 2008.
- Muravvah, Muhammed Rıza, *es-Se'âlik fi'l-Asri'l-Umevî: Ahbâruhum ve Eş'âruhum*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 1990.
- Semerkindî, Ahmed b. Ömer b. Ali Nizâmî Arûzî (ö. 553/1158), *Çehâr Makâle*, Tashîh, Muhammed Kazvinî, İntişarât-i Armagân, nşr. Muhammed Mu'în, Tahran, 1958.
- Şerhu Divani Ebi't-Tayyib, el-Mütenebbî li Ebi'l-Alâ el-Maarrî* (I-IV), Thk. Abdulmecid Deyab, Dâru'l-Maarif, 2. Baskı, 1992.
- Şerîf el-Murtadâ, Ali b. el-Hüseyin el-Musevî el-Alavî (ö. 436), *Emâli'l-Murtada* (I-II), Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru'l-İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, 1954.
- Tarîfî, Muhammed Nebîl, *Divanu'l-Lusûs fi'l-Asreyni'l-Câhilî ve'l-İslâmî* (I-II), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. Baskı, 2004.
- eş-Şentemrî, el-A'lem, *Şerhu Divani Tarafa b. el-Abd*, Thk. Lutfi es-Sakal, el-Müessesetü'l-Arabiyye, Beyrut, 2. Baskı, 2000.
- et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tarihu't-Taberî* (I-XI), thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l-Maarif, 2. Baskı, Kahire, 1971.
- et-Tenûhî, Ebi Ali el-Muhassin b. Ali (ö. 384/) *el-Ferec ba'de's-Şidde* (I-V), Thk. Abbûd eş-Şalcî, Dâru Sâdır, Beyrut, 1978.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005, s. 844 (hapis maddesi).
- Yusuf, Şa'bân, *Edebu's-Sucûn*, el-Hey'atü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kuttâb yay., Kahire, 2014.
- www.roshdmag.ir/fa/article/24876/چهره-خشن-تاریخ-اسلام (Erişim tarihi: 10.05.2021).

(Extended Abstract)**Habsiyye/ The Prison Poems In Classic Arab Poetry**

In the history of humanity, some people have been punished in different ways by the Authority for some social, religious or moral crimes they have committed. Most of the time, they kept the person who committed a crime detained in a place for a certain period of time in order to ensure that the guilty person does not disturb the order. The name of this place is prison.

Prisons are means of intimidating criminals, murderers, and lawbreakers, an indicator of the state's dominance over guilty people. Prisons are among the oldest institutions that have existed throughout history. The prison, which is mentioned as an indicator of dominance in the Qur'an, also existed in later periods. It is stated that a prison was built in the city of Kufa for the first time in the history of Islam to punish the criminals upon the increase in crime rates during the reign of Hazrat Ali. Until that date, there was no mention of the existence of a prison in the known sense of Muslims. In addition to the function of suppressing and reducing the criminal element of the prison, it is also used to silence those who oppose the state. Therefore, some of the people imprisoned may be innocent. Likewise, prisons are a place where thought criminals are kept; they are prisoners of conscience. Due to this function, many scholars, writers, poets, orators etc. throughout history are imprisoned. The thinker was imprisoned for his speeches, writings, poems and sermons, which the authority did not like. Within these people, the environment inspired especially the poems of the poets and they wrote their most emotional and realistic poems in prison.

The poems that these poets composed in the prison environment began to emerge as a literary genre in the Arab literature over time.

In Arab-Islamic history, especially in the period of Umayyads and Abbassids, some poets and writers who were against the state were punished by being imprisoned or killed from time to time by the authorities. Among these, the lives of some of the poets who were sentenced to prison were depicted through their poems, and these literary products, which they presented with their sincere feelings, have survived to the present day.

The poems written by the poet in the prison environment are called Habsiyye. In Habsiyyas, there are complaints, erotic poetry, satire, description, longing, etc.

The most famous Habsiyye poets in history are as the following:

In Pre-Islamic period: Munhul el-Yeshkurî, Antere b. Shaddad, Tarafe b. al-'Abd and Adi b. Zayd.

In early Islamic era: Al-Hutayaa and Abu Mihjan es-Saqafi.

In the Umayyad period, al-Ferazdaq, İbni Müferrigh el-Himyari, Juhdur el-Ukeli, Utârid b. Qurran.

During the Abbasid period: Salih b. Abdilquddus, Ebu't-Tayyib el-Mute-nebbi', Ebu'l-Atahiyye and Ebu'l-Firâs el-Hamdani.

Prison literature / Prison poems in Arabic literature attracted the attention of poetry critics and began to be studied as a literary genre. It is said that the first person to use the word Habsiyye as a literary term was Nizami Aruzî Samarqandi. While he is describing the life of Masud Sa'd Salman, one of the poets of the Ghaznavid period, in his work called Chahar Maqala; he used the term Habsiyye for the poems that this poet wrote in prison. Poems written by poets who were sentenced to prison in the later periods by imitating Masud Sa'd, created a new literary genre in Iranian literature.

Although a term describing prison poems is used in classical Arabic poetry, this term is thought to have passed from Persian literature to Arabic literature. These poems are full of emotion, high in literature, lively and realistic in terms of description. In addition, when we look at the literary feature of these poems, it is seen that most of them are composed of ode and small eulogies and the art of metaphore is widely used.